

Zgodnie ze sformułowanym w 1884 roku przez Galtona, a przeformułowanym do obecnej postaci przez Allporta i Odberta założeniem leksykalnym, wszystkie istotne różnice indywidualne znalazły swoje odzwierciedlenie w języku naturalnym. W toku rozwoju języka, dla każdej zaobserwowanej cechy powstały określenia umożliwiające jej opisywanie. Im dana cecha była ważniejsza, tym liczniej została odzwierciedlana w słownictwie danego języka. Znajdujące się w powszechnym użyciu terminy i pojęcia, przy pomocy których możemy opisać właściwości indywidualne osoby określane są mianem deskryptorów osobowych. Przenosząc założenie leksykalne na grunt badań empirycznych, analiza struktury leksykonu deskryptorów osobowych danego języka umożliwia wyodrębnienie zawartych w nim cech charakterystycznych dla różnic międzyosobowych. Podejście takie określane jest w literaturze zamiennie jako leksykalne lub psycholeksykalne.

W ramach podejścia psycholeksykalnego możliwe jest wyodrębnienie dwóch modeli selekcji deskryptorów z pełnego zasobu słownictwa danego języka. Pierwszy z nich, nazywany klasycznym lub restrykcyjnym, opiera się na założeniu, że w badaniach nad strukturą leksykonu danego języka należy skupić się wyłącznie na terminach odzwierciedlających stałe dyspozycje. Pomijane są natomiast terminy ewaluatywne oraz opisy stanów tymczasowych, takich jak na przykład nastroj. Redukcja dotyczy nawet tych pojęć, które bezpośrednio odnoszą się do osobowości. Co więcej, autorzy badań w modelu restrykcyjnej selekcji w zdecydowanej większości skupiają się wyłącznie na jednej kategorii leksykalnej - przymiotnikach. Wynika to z faktu, iż przymiotniki są uważane za kategorię najlepiej odzwierciedlającą różnice indywidualne zawarte w słownictwie danego języka. Warto jednak zaznaczyć, że samo założenie leksykalne nie faworyzuje żadnej z kategorii.

Drugi model selekcji pojęć, określane mianem podejścia nierestykcyjnego, wywodzi się z krytyki modelu klasycznego. Model ten zakłada wykonanie selekcji bez pomijania żadnej kategorii gramatycznej oraz rezygnację z apriorycznych założeń wykluczających pewne grupy deskryptorów osobowych. Zwolennicy tego podejścia podkreślają, że wybiórczy sposób wykonywania taksonomii leksykalnej może powodować, iż niektóre wymiary zawarte w leksykonie danego języka mogą być nadmiernie reprezentowane, podczas gdy inne reprezentowane są zbyt ubogo. Istotnie, wyniki nielicznych badań prowadzonych z zastosowaniem nierestykcyjnej selekcji deskryptorów osobowych wykazują występowanie większej liczby wymiarów, niż przy selekcji restrykcyjnej.

Dotychczasowe badania na gruncie polskim prowadzone były wyłącznie z zastosowaniem restrykcyjnego modelu selekcji. Co więcej, przeanalizowana została wyłącznie jedna kategoria leksykalna – przymiotniki. W związku z tym postanowiono zweryfikować strukturę deskryptorów cech zawartą w leksykonie osobowości języka polskiego, wyodrębnionym z użyciem nierestykcyjnego podejścia w badaniach psycholeksykalnych.

Niniejszy projekt składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza z nich ma charakter analiz jakościowych. Ze współczesnych słowników języka polskiego zostaną wyodrębnione terminy odnoszące się do osobowości. Wieloetapowa, kompleksowa analiza jakościowa zostanie przeprowadzona przez odpowiednio przeszkolonych sędziów kompetentnych. Selekcji podlegać będą pojęcia należące do wszystkich kategorii leksykalnych oraz wyrażenia złożone (związki frazeologiczne).

W drugiej części projektu przeprowadzone zostaną analizy ilościowe. Lista wyselekcjonowanych deskryptorów osobowych zostanie wykorzystana w badaniach kwestionariuszowych, realizowanych w formie elektronicznej. Zadaniem respondentów będzie dokonanie samoopisu poprzez ocenę stopnia, w jakim dane pojęcie ich opisuje. Dodatkowo, każdy badany będzie oceniany przez inną osobę, która dobrze go zna (tak zwany *peer-rating*). Badanie właściwe zostanie poprzedzone pilotażem. Planowane jest przebadanie próby o liczebności 1050 osób łącznie.

Uzyskane w ten sposób dane empiryczne pozwolą na zweryfikowanie pełnej struktury cech zawartej w leksykonie polskiego języka. Nurt badań psycholeksykalnych w modelu nierestykcyjnym jest stosunkowo nowym i mało wyeksploatowanym obszarem aktywności naukowej, jednakże na podstawie rezultatów uzyskiwanych w innych krajach można przypuszczać, że końcowym efektem tego trendu badawczego może być rewizja aktualnie dominującego w teorii cech Pięcioczynnikowego modelu osobowości na rzecz jego rozbudowy i uszczegółowienia – analogicznie do tego, jak badania psycholeksykalne przymiotników osobowościowych w różnych kulturach przyczyniły się do sformułowania sześcioczynnikowego modelu osobowości HEXACO.